

Mariusz Matyka

*Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy
w Puławach*

GŁÓWNE ZAŁOŻENIA STRATEGII ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI, ROLNICTWA I RYBACTWA NA LATA 2011-2020*

Wstęp

Bardzo ważnym elementem rozwoju społeczeństwa jest planowanie i wdrażanie wszelkich działań w sposób umożliwiający osiągnięcie założonego celu. Proces ten jest znany i realizowany w różnej formie od wieków, a w ostatnich latach zyskał miano strategii (1). Jednym z pierwszych zastosowań strategii było jej wykorzystanie do działań o charakterze militarno – politycznym. Obecnie proces planowania strategicznego jest wykorzystywany na różnych poziomach i w różnych formach aktywności społeczeństw. Swoje strategie rozwoju posiadają zarówno jednostki administracji państwowej (gminy, powiaty, województwa), kraje, jak i organizacje ponadpaństwowe, np. Unia Europejska. Również większość przedsiębiorstw prowadzących działalność w różnych obszarach gospodarki opiera swój rozwój na planowaniu strategicznym.

Biorąc pod uwagę dynamiczny rozwój rolnictwa oraz zmiany zachodzące na obszarach wiejskich wydaje się, że bardzo ważne jest, aby obszary te rozwijały się w sposób przemyślany i uporządkowany oraz umożliwiający harmonijny rozwój całego kraju.

Uwzględniając wymienione uwarunkowania, w dniu 24 listopada 2009 r. Rada Ministrów przyjęła dokument „Plan uporządkowania strategii rozwoju”, zakładający ograniczenie liczby obowiązujących dokumentów o charakterze strategicznym i utworzeniu 9 nowych strategii rozwoju. Jedną z nich jest „Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa”, która w sposób kompleksowy przedstawia diagnozę stanu polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich oraz definiuje dalsze kierunki ich rozwoju. Dokument obejmuje również problemy rozwoju sektora rybackiego oraz zaplecza naukowo-badawczego rolnictwa.

Celem opracowania było syntetyczne przedstawienie głównych założeń Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2011-2020.

Diagnoza stanu i analiza trendów rozwojowych

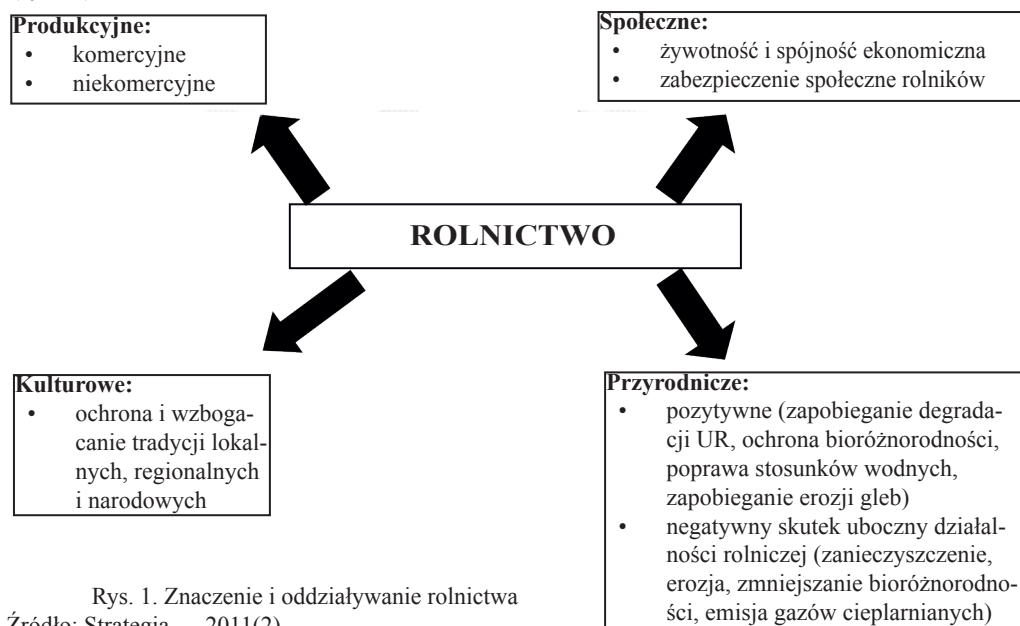
Strategia w sposób zdecydowany podkreśla wielofunkcyjność obszarów wiejskich i rolnictwa, które mają zasadnicze znaczenie dla zrównoważonego rozwoju kraju

*Opracowanie wykonano w ramach zadania 2.4 w programie wieloletnim IUNG-PIB

w aspekcie produkcyjnym, społecznym i środowiskowym. Wieś, poza miejscem produkcji żywności, staje się w coraz większym stopniu obszarem życia, pracy i wypoczynku osób niezwiązanych czynnie z rolnictwem. Na obszarach tych znajduje się również zdecydowana większość form ochrony przyrody, stanowiących dobro publiczne.

Ważnym elementem Strategii jest diagnoza sytuacji społecznej polskiej wsi. Pomimo dużej dynamiki zmian w tym zakresie, wciąż obserwuje się znaczne różnice w jakości życia, infrastrukturze i usługach publicznych oraz dostępności transportowej i energetycznej obszarów wiejskich. Przedstawiona ocena wskazuje na konieczność wyrównania poziomu cywilizacyjnego pomiędzy wsią i miastem, wzmocnienie potencjału rozwojowego, rozwój usług publicznych, poprawę jakości edukacji oraz rozwój wszystkich aspektów innowacyjności. Ma to służyć poprawie mobilności zawodowej i przestrzennej mieszkańców obszarów wiejskich oraz dywersyfikacji źródeł zatrudnienia.

Dokument wskazuje również, że podstawą rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich jest kapitał ludzki, ziemia, surowce, postęp technologiczny i rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej. W diagnozie wskazano na podstawową funkcję rolnictwa i obszarów wiejskich, którą jest konieczność zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego, zwiększanie konkurencyjności sektora rolno-spożywczego oraz tworzenie nowych czynników rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich. Podkreśla się również rolę i znaczenie kierunku rozwoju obszarów wiejskich w zachowaniu i ochronie środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego kraju. Można więc stwierdzić, że Strategia w sposób wyczerpujący i multikryterialny określa wielofunkcyjny charakter obszarów wiejskich i rolnictwa (rys. 1).

Rys. 1. Znaczenie i oddziaływanie rolnictwa

Źródło: Strategia..., 2011(2)

Wskazuje ona również, że w polskich warunkach najlepszym modelem rozwoju będzie ukierunkowanie na rolnictwo wielofunkcyjne i zrównoważone, które wymaga utrzymania gospodarstw zdolnych do odtwarzania potencjału produkcyjnego oraz gospodarstw mających istotne znaczenie dla środowiska przyrodniczego i realizacji funkcji pozaprodukcyjnych. Uważa się, że realizacja tych założeń jest możliwa dzięki kontynuowaniu modelu rolnictwa opartego na gospodarstwach rodzinnych.

Jednym z głównych zdiagnozowanych elementów osłabiających wykorzystanie ziemi jako podstawowego zasobu rolniczego jest znaczne rozdrobnienie agrarne. Wskazuje się również na zagrożenie bezpieczeństwa żywnościowego wynikające z nadmiernego przekazywania użytków rolnych na cele nierolnicze. Bariery rozwojową jest również struktura pracujących w rolnictwie, niskie kwalifikacje zawodowe i starzenie się populacji czynnie zajmującej się rolnictwem.

Przedstawione zagadnienia w sposób przeglądowy i syntetyczny charakteryzują procesy jakie zachodziły na obszarach wiejskich i w rolnictwie w ostatnich latach, ze szczególnym uwzględnieniem koncentracji i polaryzacji produkcji roślinnej i zwierzęcej w ujęciu regionalnym

Głównym, określonym w Strategii, wyzwaniem stojącym przed gospodarstwami rolnymi, jest dostosowanie profilu działalności produkcyjnej (zarówno rolniczej, jak i pozarolniczej) do potencjału produkcyjnego i środowiskowego tych gospodarstw oraz wzrost innowacyjności produkcji i produktów.

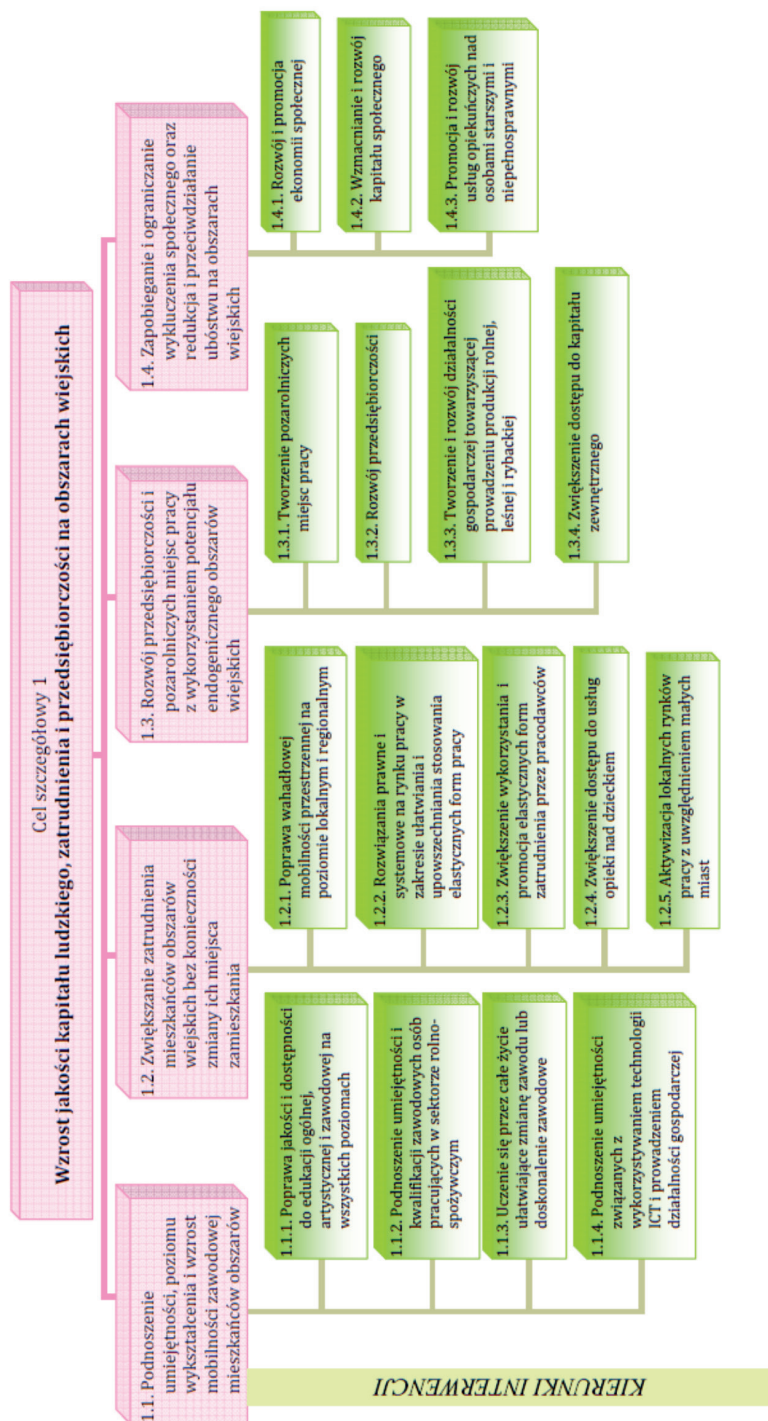
Założenia i cele Strategii

Strategia rozwoju obszarów wiejskich przedstawiona w dokumencie rządowym zakłada optymalne wykorzystanie zgromadzonych na tym terenie cennych zasobów. Dotyczy to zarówno wartości materialnych i ekonomicznych, jak również środowiskowych oraz wartości niematerialnych, np. tradycji, kultury. Przedstawiona w Strategii wizja obszarów wiejskich zakłada (2), że: „Obszary wiejskie w 2020 r. będą atrakcyjnym miejscem pracy, zamieszkania, wypoczynku i prowadzenia działalności: rolniczej lub pozarolniczej, które w sposób komplementarny przyczyniają się do wzrostu gospodarczego. Obszary te będą dostarczały dóbr publicznych i rynkowych z zachowaniem unikalnych walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych dla przyszłych pokoleń. Mieszkańcy obszarów wiejskich będą posiadać szeroki dostęp do wysokiej jakości edukacji, zatrudnienia, ochrony zdrowia, dóbr kultury i nauki, narzędzi społeczeństwa informacyjnego i niezbędnej infrastruktury technicznej. Obszary wiejskie zachowają swój unikalny charakter dzięki zrównoważonemu rozwojowi konkurencyjnego rolnictwa i rybactwa.”

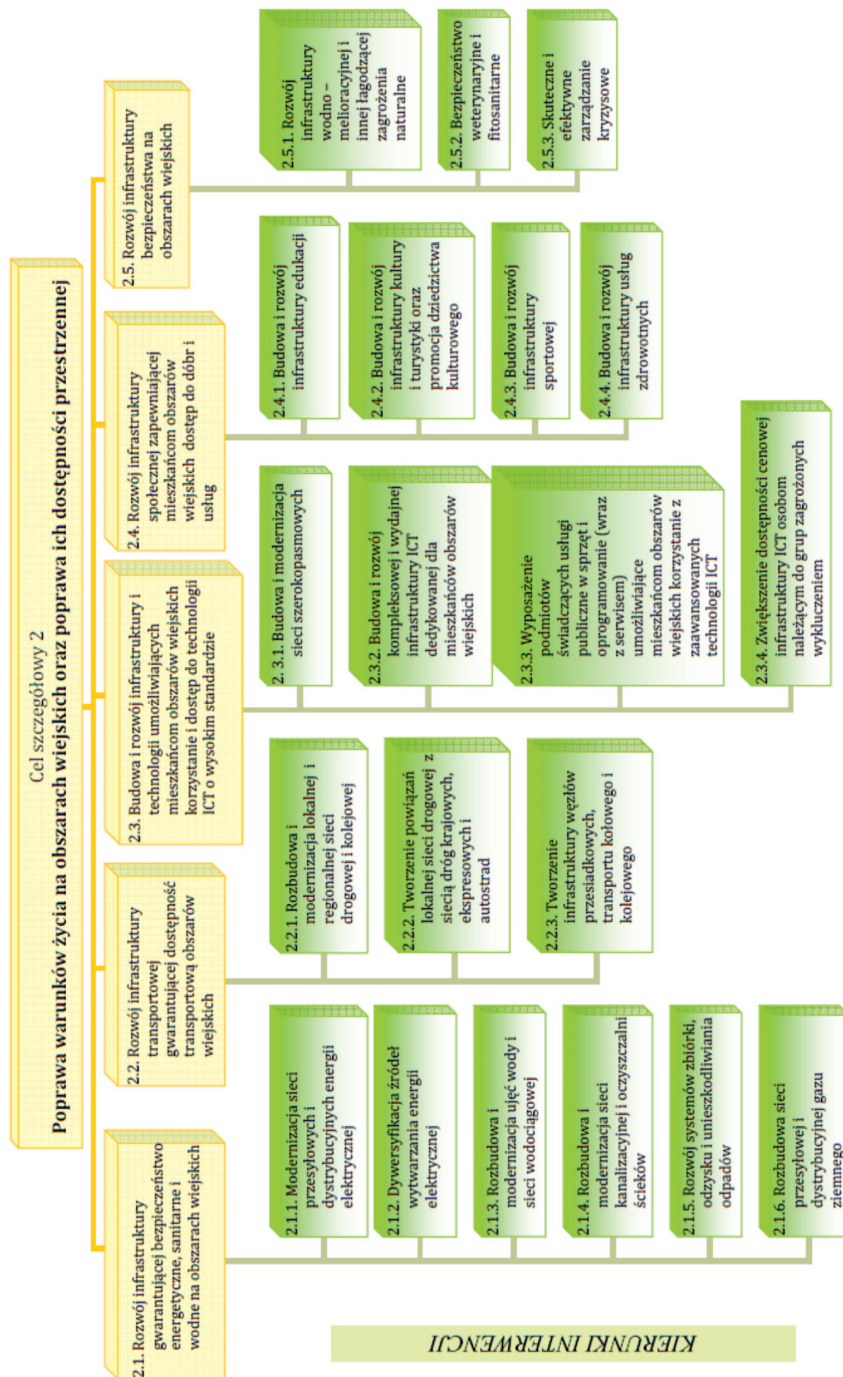
Biorąc za podstawę zaprezentowaną wizję określono, że celem Strategii jest (2): **„Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju.”**

Celowi ogólnemu Strategii przypisanych jest 5 celów szczegółowych, które mają podporządkowane priorytety, a priorytety dzielą się na kierunki interwencji (rys. 2-6). Przedstawione kierunki interwencji odnoszą się do wszystkich regionów kraju, jednak różna jest ich hierarchia ważności. Warunkowana jest ona lokalnymi potrzebami, aktualnym poziomem rozwoju, poziomem konkurencyjności i innowacyjności sektora rolno – spożywczego oraz jego położeniem względem lokalnych centrów rozwojowych.

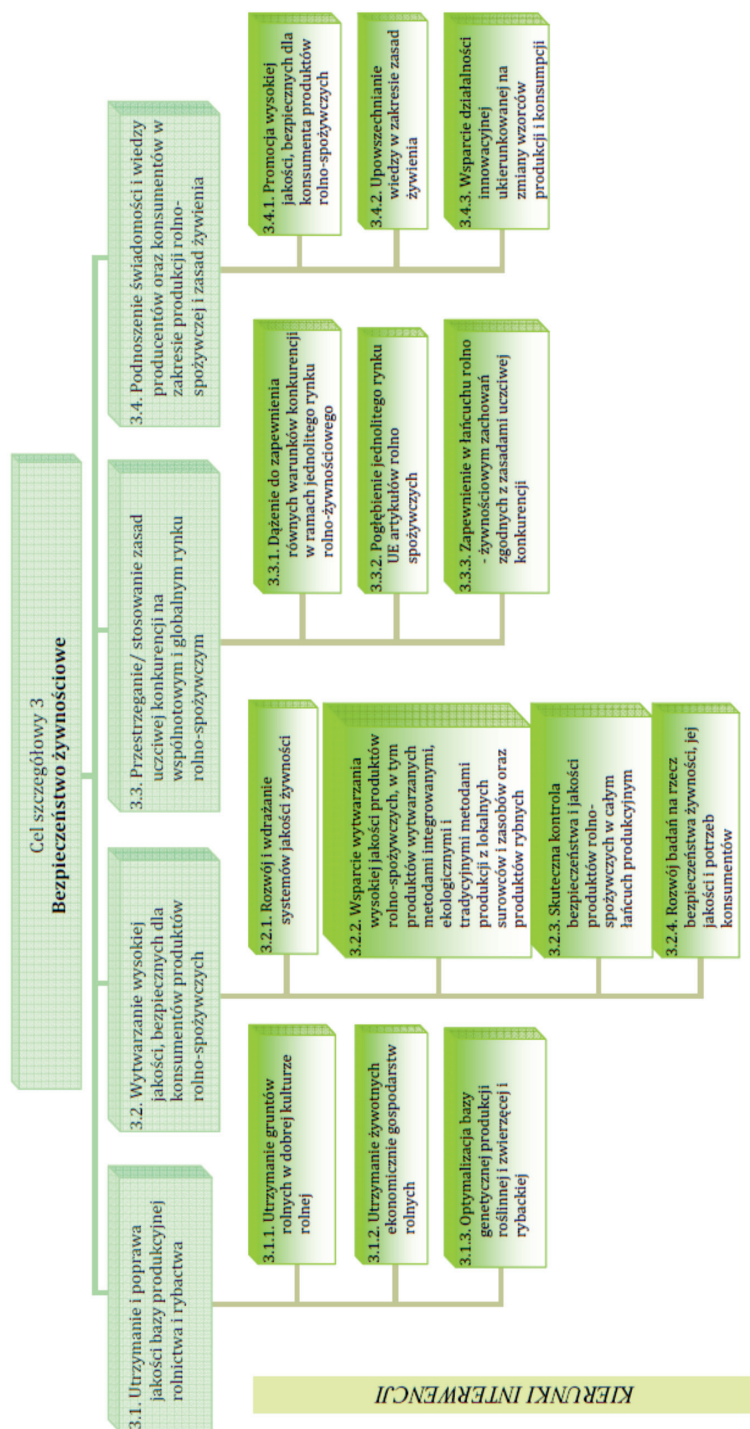
Zasadniczo cele szczegółowe Strategii odnoszą się do różnych elementów organizacji i funkcjonowania obszarów wiejskich. Cel szczegółowy pierwszy skupia się na zagadnieniu rozwoju szeroko pojętego kapitału ludzkiego (rys. 2). Ma być on realizowany zarówno poprzez poprawę wykształcenia i wzrost mobilności mieszkańców obszarów wiejskich, jak też rozwój pozarolniczych miejsc pracy. Ważnym elementem tego celu jest zapobieganie i ograniczanie wykluczenia społecznego oraz redukcja i przeciwdziałanie ubóstwu na obszarach wiejskich, które jest nadal istotnym i wstydlivym problemem. Cel szczegółowy drugi dotyczy zagadnień rozwoju różnych elementów infrastruktury na obszarach wiejskich (rys. 3). Zawiera on założenia rozwoju sieci energetycznej, wodnej, sanitarnej, oraz teleinformatycznej na obszarach wiejskich. Zakłada się również poszerzenie dostępu do dóbr publicznych oraz zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom obszarów wiejskich. Bezpośrednio do funkcji produkcyjnych rolnictwa odnosi się natomiast cel szczegółowy trzeci (rys. 4). Zakłada on, że baza produkcyjna rolnictwa będzie ulegać ciągłemu rozwojowi, co pozwoli na wytwarzanie wysokiej jakości, bezpiecznych dla konsumentów produktów rolno-spożywczych. Całość działań będzie prowadzona przy stałym podnoszeniu świadomości i wiedzy producentów rolnych oraz konsumentów żywności w zakresie produkcji rolno-spożywczej i zasad żywienia.

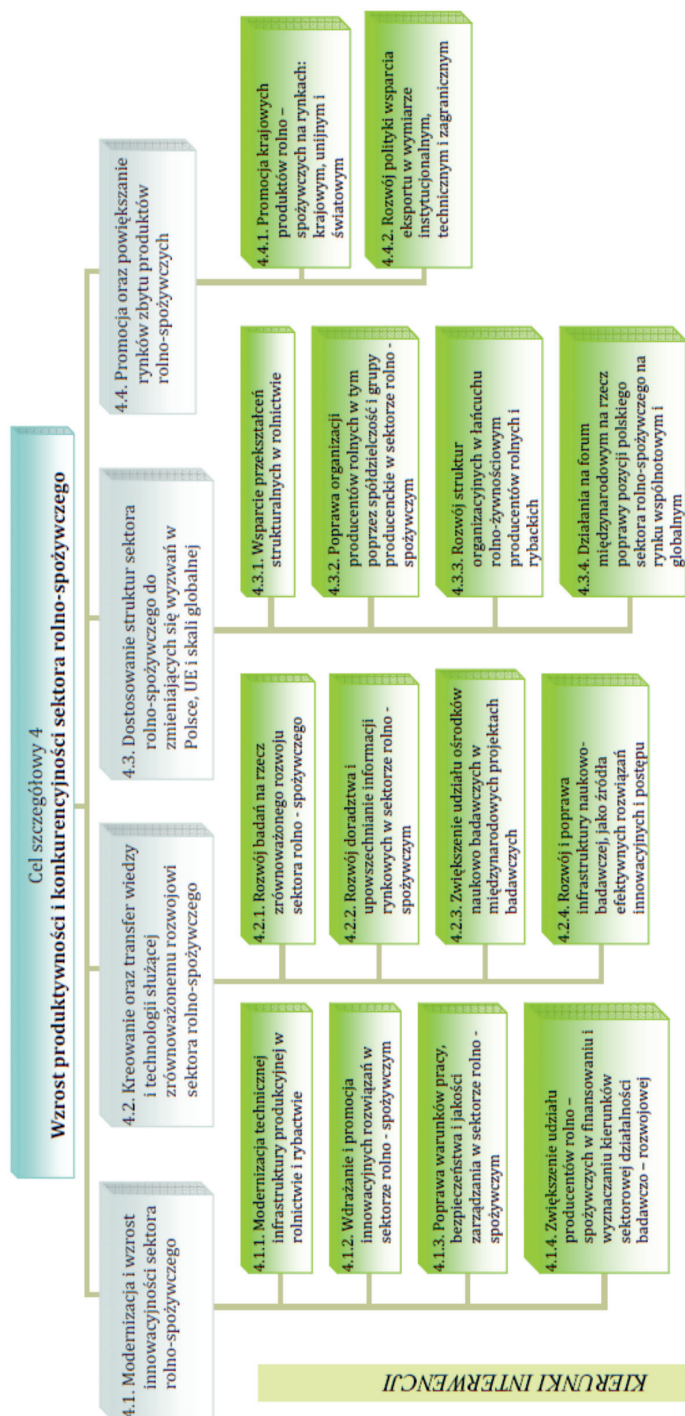
Rys. 2. Struktura realizacji (priorytety, kierunki działania) celu szczegółowego nr 1

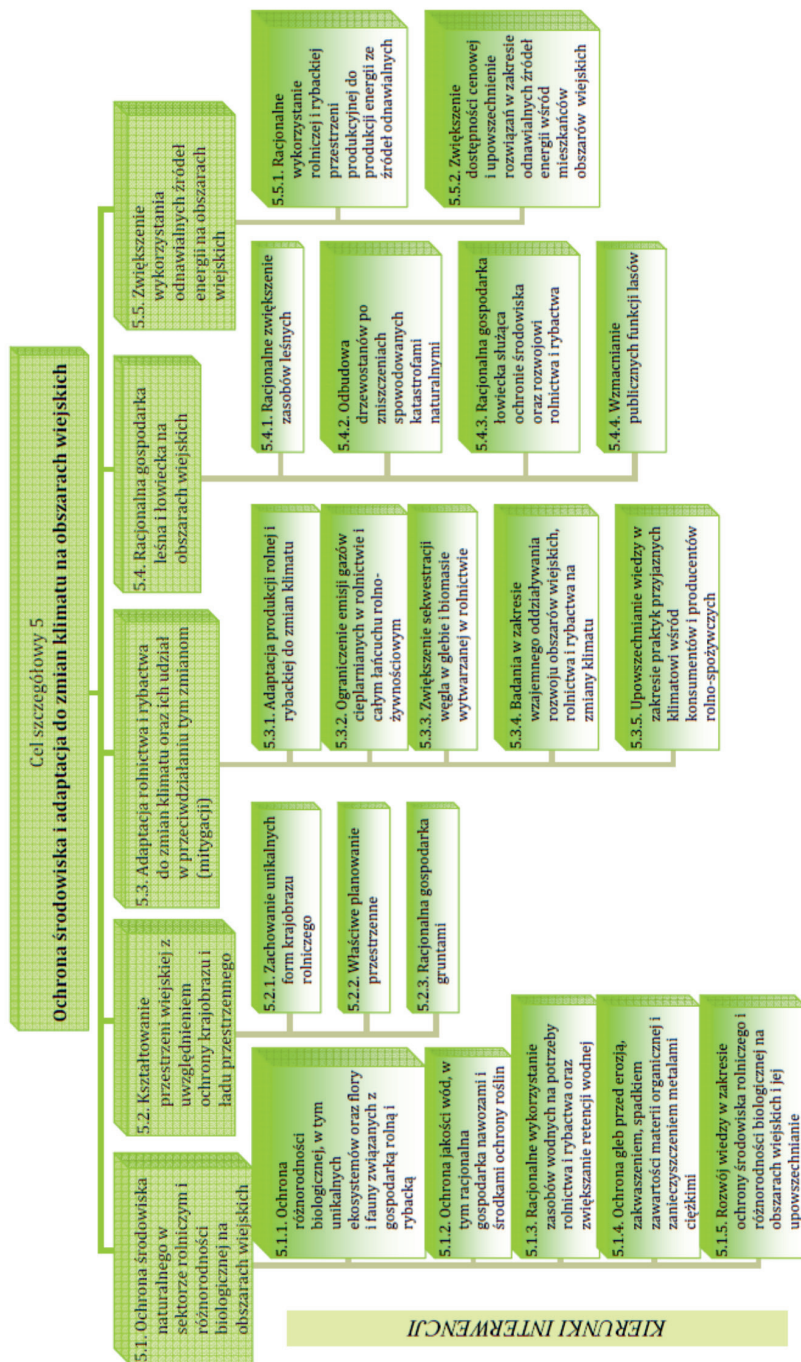
Rys. 3. Struktura realizacji (priorytety, kierunki działania) celu szczegółowego nr 2

Rys. 4. Struktura realizacji (priorytety, kierunki działania) celu szczegółowego nr 3

Rys. 5. Struktura realizacji (priorytety, kierunki działania) celu szczegółowego nr 4

Rys. 6. Struktura realizacji (priorytety, kierunki działania) celu szczegółowego nr 5

Cel szczegółowy czwarty ukierunkowany jest bezpośrednio na realizację zadań związanych ze wzrostem produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego (rys. 5). Przewiduje się dalszą modernizację i wzrost innowacyjności w tej gałęzi gospodarki, realizowany głównie poprzez transfer wiedzy i nowych technologii. W ramach realizacji tego celu sektor rolno-spożywczy ma zostać dostosowany do nowych wyzwań rynkowych w skali europejskiej i globalnej. W dalszym ciągu rozwijana będzie promocja krajowych produktów na rynkach zewnętrznych oraz kreowana będzie polityka wsparcia eksportu. Bardzo dużą rolę w realizacji tego celu przypisuje się jednostkom naukowo-badawczym i doradztwu rolniczemu. Najbardziej rozbudowaną strukturą charakteryzuje się cel szczegółowy piąty, który dotyczy ochrony środowiska i adaptacji do zmian klimatu na obszarach wiejskich (rys. 6). Kluczowym elementem tego celu jest kontynuacja działań zmierzających do ochrony środowiska przyrodniczego i różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich. Planowane jest również podjęcie działań zmierzających do poprawy ładu przestrzennego i ochrony tradycyjnego krajobrazu wsi. Zakłada się także podjęcie działań zmierzających do adaptacji rolnictwa i obszarów wiejskich do zmian klimatu. Ponadto Strategia przewiduje dalsze wdrażanie racjonalnej gospodarki leśnej i łowieckiej na obszarach wiejskich. Wychodząc naprzeciw nowym wyzwaniom, Strategia przewiduje także zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich.

Analiza głównych założeń i celów Strategii pozwala stwierdzić, że w swojej treści obejmuje ona kompleksowy rozwój obszarów wiejskich i rolnictwa, a jej wdrożenie pozwoli na realizację założonych celów.

Realizacja i ramy finansowe Strategii

Strategia będzie wdrażana zarówno przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, jak i inne resorty. Wybrane kierunki interwencji będą realizowane na poziomie centralnym, a ich skutki będą obejmować obszar całego kraju, zaś pozostałe kierunki interwencji będą realizowane przez różne podmioty zaangażowane we wdrażanie Strategii na poziomie regionalnym, w zależności od potrzeb lokalnych. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, mając na uwadze dynamiczne zmiany uwarunkowań zewnętrznych, w tym szczególnie mechanizmów i priorytetów Wspólnej Polityki Rolnej, bierze również pod uwagę możliwość aktualizacji Strategii.

Harmonogram wdrażania dokumentu uzależniony będzie od uruchomienia działań finansowych przez UE. W związku z tym część kierunków interwencji jest wdrażana obecnie, natomiast przewiduje się, że zasadniczy okres wdrażania będzie miał miejsce w latach 2013-2018.

Wartość budżetu Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa jest w znacznej mierze uzależniona od kształtu polityki UE po 2013 r., z którego to źródła pochodzić ma 53% wydatkowanych środków. Z przedstawionych w dokumencie kalkulacji wynika, że łączny budżet Strategii

będzie wynosił 544 961 139 tys. zł. Środki finansowe zostały przypisane do poszczególnych celów szczegółowych. Największy udział w całkowitej wartości budżetu będą stanowiły działania związane z realizacją celu szczegółowego drugiego (27%), co uzasadnia się dużą kosztochłonnością działań inwestycyjnych w zakresie infrastruktury. Drugą co do wielkości alokacją budżetu strategii są środki zaprojektowane w związku z realizacją celu pierwszego (25%). Nieco mniejsze środki przewidziano dla celów czwartego (19%), piątego (15%) i trzeciego (14%).

Podsumowanie

Bardzo ważnym elementem rozwoju społeczeństwa jest planowanie i wdrażanie wszelkich działań w sposób umożliwiający osiągnięcie założonego celu. Biorąc pod uwagę dynamiczny rozwój rolnictwa i zmiany zachodzące na obszarach wiejskich wydaje się, że bardzo ważne jest, aby obszary te rozwijały się w sposób przemyślany i uporządkowany oraz umożliwiający harmonijny rozwój całego kraju. Może to umożliwić realizacja „Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa”, która w sposób kompleksowy przedstawia diagnozę stanu polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich oraz definiuje dalsze kierunki ich rozwoju. Dokument uwzględnia również problemy rozwoju sektora rybackiego i zaplecza naukowo-badawczego rolnictwa. Strategia w sposób zdecydowany podkreśla wielofunkcyjność obszarów wiejskich i rolnictwa, które mają zasadnicze znaczenie dla zrównoważonego rozwoju kraju w aspekcie produkcyjnym, społecznym i środowiskowym.

Głównym, określonym w Strategii wyzwaniem, stojącym przed gospodarstwami rolnymi, jest dostosowanie profilu działalności produkcyjnej (zarówno rolniczej, jak i pozarolniczej) do potencjału produkcyjnego i środowiskowego tych gospodarstw oraz wzrost innowacyjności produkcji i produktów.

Analiza głównych założeń oraz celów Strategii pozwala stwierdzić, że w swojej treści obejmuje ona kompleksowy rozwój obszarów wiejskich i rolnictwa, a jej wdrożenie pozwoli na realizację założonych celów. Należy mieć nadzieję, że w dobie ogólnościatowych problemów gospodarczych Strategia zostanie wdrożona i zrealizowana jeśli nie w całości, to przynajmniej w pewnym stopniu.

Literatura

1. Słownik Współczesnego Języka Polskiego, red. Dunaj B. Wyd. Wilga, Warszawa, 1996.
2. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa. MRiRW, Warszawa, 2011.

Adres do korespondencji:

dr inż. Mariusz Matyka
Zakład Systemów i Ekonomiki Produkcji Roślinnej
IUNG-PIB
tel. (0 81) 886 34 21 wew. 359
e-mail: mmatyka@iung.pulawy.pl